»FISKEFANGSTFABLEN« I DEN SKRIFTLIGE LITERATUR OG FOLKELITERATUREN

AF

LIS THAARUP-ANDERSEN

INDLEDNING

Dyrefortællingerne, hvori ræven er hovedperson, og hvis hovedemne er rævens og ulvens fjendskab, eksisterede i Midteuropas middelalderliteratur, som de eksisterer i alle verdensdeles folkeliteratur af i dag.

I middelalderen samledes disse fortællinger til mere eller mindre godt sammenhængende dyreeper. Det er vanskeligt at afgøre disses indbyrdes forhold og det tidspunkt, paa hvilket hvert enkelt er opstaaet; man kan søge at slutte fra de manuskripter, der er bevaret til vore dage; men vi ved ikke, hvor mange der er gaaet tabt, hvad disse har indeholdt, og hvornaar de har eksisteret.

Fire store dyreeper, alle fra Centraleuropa, har især tiltrukket sig opmærksomheden: »Roman de Renart« i Frankrig (12.-13. aarh.), »Reinhardt Fuchs« i Tyskland (slutn. af 12. aarh.), »Ysengrimus« og »Van den vos Reynarde«, senere genoptaget i »Reinaerts Historie«, fra Flandern, førstnævnte fra o. 1150, sidstnævnte fra o. 1250.

Men ligesom disse fortællinger har været en kilde, hvor forfattere og fortællere stadig hentede stof, har de givet anledning til uendelige diskussioner, lige fra den første halvdel af 19. aarh. til vore dage.

Især ét spørgsmaal har givet stof til baade forelæsninger, artikler og tykke bøger, nemlig spørgsmaalet om rævefortællingernes oprindelse.

Efter at »Reinhardt Fuchs« for første gang var udgivet 1817 (Mailath og Koffinger, Koloczaer Codex altdeutscher Gedichte) og »Roman de Renart« i 1826 af Méon, fremsatte Jakob Grimm i sin udgave af »Reinhardt Fuchs« 1834 sin teori om fablernes oprindelse.

Grimm hævder, at rævefortællingerne har deres oprindelse i en indo-europæisk folketradition, og som hovedargument for denne paa-

stand fremfører han den betydning, han tillægger hovedpersonernes navne; ingen af dyrenavnene var »tomme«, »Renart« skulde betyde »den, der er stærk i raad«, og »Ysengrimus« »den skærende, den grusomme«. (Ræven omtales i flere af de franske branches som den, der giver gode raad).

Navnene maatte altsaa have eksisteret paa et tidspunkt, da de havde denne betydning, d.v.s. i det 4., 5. og 6. aarh. hos Frankerne.

Først i 1112 har vi imidlertid et positivt bevis paa, at ulven var kendt under navnet »Ysengrimus« (3. bog af Guibert Nogents levnedsbeskrivelse).

Men fordi ulven og muligvis ogsaa ræven dengang var kendt under deres navne, følger deraf at fortællingerne om dem eksisterede? — Det er sandsynligt, men ikke fastslaaet.

A. Rothe synes ikke i »Les Romans de Renart«, 1845, at afvige meget fra Grimm i sine meninger, skønt han ikke omtaler en indoeuropæisk tradition.

Allerede *Potvin* paaviser i »Le Roman du Renard«, 1861, rævefortællingernes forbindelse med latinske digte; men først Paulin Paris fremfører den nye teori om, at de stammer fra de antikke apologer.

Paulin Paris skriver: »Dès le jour où Rome cessa d'imposer sa langue à l'Europe, et quand surgirent de tous les côtés de nouveaux idiomes avides d'entrer au partage de la riche proie des lettres latines, on vit reparoitre le fond des plus anciens apologues, sous une forme plus ou moins altérée. Et comme il y eut toujours dans les Gaules et dans une partie de la Germanie un enseignement et des écoles, les fables æsopiques furent un des premiers, des plus faciles et plus agréables exercices des maîtres qui enseignoient, et des écoliers qui apprenoient les secrets de la langue dite »grammaticale«, à l'exclusion de toutes les autres. Ces exercices, on le pense bien, ne se bornoient pas à réduire les anciens apologues en mauvaise prose ou en vers plus méchans encore. On ajoutait aux premiers récits des incidens particuliers, des reflexions, des moralités nouvelles; et quand le sujet s'y prêtoit, on le retournoit de cent façons, quelquefois au point de le rendre méconnoissable.« (»Maître Renart«, s. 324-25).

Det er latinisterne, der har indført apologen i de moderne literaturer, hvor fortællingerne ofte er blevet noget omformet. Disse omformede fabler var i begyndelsen kun kendt i skolerne, indtil den første »trouvère« fandt paa at indføre dem i folkeliteraturen.

Men, siger Paris: »Une création qui, dans tous les cas, ne doit rien à l'Antiquité, et qui fut généralement admise dans les domaines de la fiction littéraire, c'est l'antagonisme et la guerre du goupil appelé Renart, contre le loup appelé Ysengrin.« (»Maître Renart«, 1861, s. 328).

I »Etude sur le Roman de Renart«, 1863, forsvarer *Jonckbloet* kraftigt Grimm mod Paulin Paris; han siger, at hvis fortællingerne (saadan som P. Paris mener) ikke har germansk oprindelse, men er udviklet af de æsopiske fabler, saa maa de bære præg af at komme fra disse, d.v.s. have en moral ligesom de antikke fabler — men Middelalderens rævefortællinger var kun skrevet for at more og underholde.

Efter *Leopold Sudres* mening har rævefortællingerne 3 kilder: 1: De klassiske fabler, 2: en samling smaa digte forfattet i Middelalderen i klostrene og skolerne, 3: folkeliteraturen. (»Les sources du Roman de Renart«, 1893, s. 70.)

Han hævder altsaa baade den literære indflydelses og den mundtlige overleverings betydning. Den literære indflydelse som eneste faktor tilbageviser han af samme grund som Jonckbloet: fortællingerne vilde ikke være blottet for moralsk lære. Gennem skolerne er de antikke fabler blevet kendt af folk; mens de circulerede her, er de blevet omformet, og det er i denne nye form, de er indgaaet i le Roman de Renart. Sidst og ikke mindst har rævefortællingerne imidlertid faaet stof fra middelalderens folklore, som i Centraleuropa indeholder elementer baade fra nordiske og indiske fabler. Sidstnævnte er kommet til Europa allerede før det 10. aarh.

Gaston Paris er enig med Sudre om folklorens betydning for rævefablerne: »Il me paraît probable que le cadre du Roman de Renart a été tracé dans la France orientale, vers le Xe. siècle, par un poète latin. Nous ne savons pas ce qu'il y avait fait entrer; mais ce que nous y trouvons plus tard se ramène essentiellement à deux grandes sources: les contes populaires et les fables gréco-orientales d'animaux.« (»Le Roman de Renart«, 1895, s. 32).

Ligeledes er han enig med Sudre i, at de antikke fabler har paavirket rævefortællingerne ad mundtlig vej.

Grimms teori om navnene kuldkaster G. Paris ved at hævde, at tyske navne var almindelige i Frankrig paa den tid, da dyreeperne opstod.

Lucien Foulet, i »Le Roman de Renard«, 1914, stiller sig i sine meninger om de franske branches' oprindelse i skarp modsætning til

folkloristerne: »Au lieu d'une nation entière de collaborateurs anonymes, nous trouvons, à l'origine du Roman de Renard, vingt-huit hommes de lettres.« (S. 565). Stoffet i fablerne er Middelalderens, men formen er Antikkens. Det er mere eller mindre studerede folk, der er forfattere til fortællingerne; borger som adelsmand mødtes i skolerne, og netop fordi disse mennesker kom fra saa forskellige befolkningslag, blev deres værker saa forskellige.

Folkloristerne *Graf*, i »Die Grundlage des Reineke Fuchs«, 1920, og *Voretzsch*, i indledningen til G. Baeseckes »Reinhart Fuchs«, 1925, er enige med Sudre i hans teori om, at rævefortællingerne indeholder baade antikt, orientalsk og europæisk stof, og ligeledes er de enige med ham i, at den mundtlige overlevering har spillet en stor rolle.

Voretzsch omtaler ogsaa den »nordiske eventyrkæde«, som Kaarle Krohn behandler i sin »Bär und Fuchs«, 1888. »Aber die tiergeschichten des abendlands stammen keineswege ausschliesslich aus dem orient. Gewiss waren auch einheimische tiermärchen vorhanden. Und vor allem kommt neben dem östlichen tiermärchenkreis der nördliche tiermärchenkreis in betracht«. (XI.)

En fabel, som findes saavel i dyreeperne som i andre literære fabelsamlinger, samt i folkeliteraturen paa hele jordkloden, er »fiskefangstfablen«. Dens hovedtræk er følgende: et dyr (alm. ræv) faar et andet dyr (alm. ulv eller bjørn) til at fiske med halen i et hul i isen. Halen fryser fast og rives over.

I det følgende vil de forskellige varianter af fiskefangstfablen, saavel de literære som de folkelige, blive undersøgt.

Først bringes en liste over de literære fabelsamlinger. Dernæst bringes en oversigt over de fundne varianter af de enkelte motiver, og efter en undersøgelse af motiverne i de enkelte fabler, saavel de literære som de folkelige, diskuteres endelig de enkelte varianters udbredelse nærmere.

Forekomst af »fiskefangstfablen« i literære fabelsamlinger. (Forkortelserne oplyses i det følgende.)

GE 1: Hervieux: Les Fabulistes latins, Odo de Cirington, s. 656, nr. 86.
GE 2: L. Toulmin Smith & Paul Meyer: Les Contes Moralisés de Nicole Bozon, frère mineur, (1889), p. 64, nr. 46.
GG 1: Heinrich der Glichezare: Reinhart Fuchs (ved Grimm, 1834, s. 726-822)
GG 2: Oesterley: Steinhöwels Äsop, 1873, s. 208, nr. 89.
GG 3: Burcardus Waldis: Esopus, 1584, bog III, fabel 81.
GG 4: Edmund Goetze og Carl Drescher: Hans Sachs: Sämtliche Fabeln und Schwänke, V, 1904, s. 300, nr. 787.
GG 5: Bidermann: Utopia, 1649, 31.
GV 1: Mag. Nivardus: Ysengrimus, (ved Prien: Reinke de Vos, 1887, I, s. 529-II, s. 158.)
GV 2: Martin: Reinaert, II, 6269-6340 (1874).
RF 1: E. Martin: Le Roman de Renart, I, (1882), branche III, s. 377-510. RF 2: sa. bog, VI, s. 667 f. RF 3: VIII, s. 135-42. RF 4: IX, s. 517-23.
RL 1: Germania, Baechtold: XXXIII, (1888), s. 265-66, nr. 8.

En litteraturliste med henvisninger til de forskellige landes mundtligt overleverede varianter må af pladshensyn udelades, men er deponeret i Dansk Folkemindesamling, hvortil interesserede henvises. Kun skal kildestederne for de danske folkelige opskrifter opgives:

GD 1: Sv. Grundtvig: Gl. danske Minder (1861), II, 118, nr. 114 (Vendsyssel).
GD 2: E. Tang Kristensen: Danske Dyrefabler og Kjæderemser (1896), Dyrefabler, 40, nr. 51. — GD 3: sst., 4, nr. 1. — GD 4: sst., 105, nr. 177.
GD 5: Ugens Nyheder (1935), nr. 36 (Dansk Folkemindesamling 1906/15).
GD 6: Utrykt, optegnet 1945 af Aage Rohmann. (DFS 1906/14, 682, Bornholm).

Motiverne i »fiskefangstfablen«.

X — Andre fabler forbundet med »fiskefangstfablen« (foranstillede). 1: fisketyveriet. 2: vællingtyveriet. 3: den syge bæ'r den raske. 4: ræven under træroden. 5: markdelingen. 6: den forædte ulv. 7: dyret i hestehalen. 8: ræven og haren stjæler brød. 9: dyrene i vinkælderen. 10: ræven til barnedaab. 11: den syge love. 12: den fulde ulv. 13: ræven smører sig ind i dejg eller smør. 14: ravnen og ræven. 15: hvepsereden. 16: ulven med tonsur. 17: ulven i brønden.

A — Det narrende dyr. 1: ræv. 2: hare. 3: mand. 4: ulv. 5: høne. 6: tommeliden. 7: odder. 8: bjørn. 9: væsel. 10: kat.

B — Det narrede dyr. 1: ulv. 2: bjørn. 3: ræv. 4: grævling. 5: kat. 6: hund. 7: abe. 8: hyæne. 9: kanin eller hare.

C — Skuepladsen. 1: hul i is. 2: brønd. 3: isfrit vand. 4: ikke fiskeplads.

D — Fiskeredskabet. 1: halen direkte. 2: beholder fastbundet til halen.

E — Det eftertragtede bytte. 1: fisk. 2: ost. 3: krebs. 4: flæsk.

F — Bipersoner, der nærmer sig det fastsiddende dyr. 1: dyr. 2: mennesker.

G — Følgen af fiskeforsøget. 1: halen gaar af, da dyret vil trække fisken op. 2: halen gaar af, fordi dyret skræmmes og vil flygte. 3: dyret mishandles eller dræbes. 4: dyret bliver siddende. 5: dyret slipper uskadt fri.

H — Ætiologisk slutning.

K — Paasætning af en ny hale.

Y — Andre fabler forbundet med »fiskefangstfablen« (efterstillede). jvf.: X.

Undersøgelse af Motiverne i »fiskefangstfablen« i de literære fabelsamlinger,

	X	A	B	C	D	E	F	G	H	K	Y
*GE 1		1	1	1	1	1	2	2			
*GE 2		1	1	1	1	2		1			
*GG 1	16	1	1	1	2	1	2	3			17
*GG 2	11	1	1	3	2	1	2	2			
*GG 3		1	1	1	1	1	1	2			
*GG 4		1	1	1	1	1	1	2			
*GG 5		1	1	1	1	1	2	2			

	X	A	B	C	D	E	F	G	H	K	Y
*GV 1		1	1	1	1	1	2	3			5
*GV 2		1	(1)	1	1	1		(3)			
*RF 1	16	1	1	1	2	1	2	3			
*RF 2	17	1	1	1	1	1		1			
*RF 3	16	1	1	1		1	2	3			
*RF 4	17	1	1	1	1	1		1			1
*RL 1		1	1	1	1	1	2	3			

Undersøgelse af motiverne i »fiskefangstfablen« i folkeliteraturen.
(Liste over bogtitler findes i Dansk Folkemindesamling.)

	X	A	B	C	D	E	F	G	H	K	Y
CS = Skotter											
CS 1	2	1	1	4	1	2	2	2	1		
FC = Tjeremisser											
FC 1	1	1	1	1	1	1	2	2			
FE = Ester											
FE 1	1	1	1	2	1	1	2	2			
FE 2	1	1	1	1	1	1	2	2			
FE 3	1	1	1	2	1	1	2	2			
FE 4		1	2	1	1	1	2	2			
FE 5		1	1	1	1	1	1	2			
FE 6		1	1	1	1	1	2	2			
FF = Finner											
FF 18		1	1	1	1	1	2	2			3
FF 19	1	1	1	1	2	1	2				
FLS = Lapper i Sverige											
FLS 1	1	1	2	1	1	1	2	2			
FLS 3	1	1	2	1	1	1		1			4
FLS 5		1	2	1	1	1	2	2			
FLS 6		1	2	1	1	1		1	1		
FLS 7		1	2	1	1	1		1			
FLS 8	1	1	2	1	1	1	2	2			
FLS 10	1	1	2	1	1	1	2	2			
FLS 11	1	1	2	1	1	1	2	2			
FLS 12		1	2	1	1	1	2	2			
FLS 13		1	2	1	1	1	2	2			
FLS 14	1	1	2	1	1	1		1	1		
FLS 15	1	1	2	1	1	1		1	1		
FLF = Lapper i Finland											
FLF 1	1	1	2	2	1	1	2	2			4
FLF 2	1	1	2	1	1	1	2	2			4
FP = Permiske Folk											
FP 1	1	1	1	1	1	1	2	3			1

	X	A	B	C	D	E	F	G	H	K	Y
FP 3	1	1	1	1	1	1	2	3			
FP 4		1	1	1	1	1	2	3			
FW = Mordviner											
FW 1		1	1	1	2	1	2	2			
LIT = Litauer											
LIT 2	6	1	1	1	1	3	2	2			
LIV = Livlændere											
LIV 4		1	1	1	1	1	1	2			
GD = Danskere											
GD 1	1	1	1	1	1	1	1	3			
GD 2		1	1	1	1	1	2	2			
GD 3		4	3	1	1	1	2	2			
GD 4		1	1	1	1	1		4			
GD 5		1	2	1	1	1		1	1		
GD 6		1	1	1	1	1	2	2			
GG = Tyskere											
GG 1		1	4	1	1	1		1	1		
GG 2		1	1	1	1	1		1			
GG 3		1	1	1	1	1	2	2			
GG 4	1	1	2	1	1	1	1	2			
GG 5	1	1	1	1	1	1		1			
GG 6	1	1	1	1	1	1	2	2			
GG 7	1	1	1	1	1	1	1	2			
GG 11	1	1	1	1	1	1		1			6
GG 12	1	1	1	1	1	1	2	2			3
GG 13	1	1	1	1	1	1	2	2			
GG 14	8	2	3	1	1	1		4			
GG 15	1	1	1	1	1	1	2	2			
GG 17		1	1	1	1	1	2	2			
GG 18		1	1	1	1	1		1			13
GG 19		1	1	1	1	1	2	3			
GG 20	8	2	3	1	1	1		4			

	X	A	B	C	D	E	F	G	H	K	Y
GG 21			1	1	1	1	2	2			
GG 22	8	2	3	1	1	1		3			
GG 23		1	1	1	2	1	2	3			
GG 24		3	1	3	2	1	2	3			
GG 25		1	1	1	1	1	2	2		1	
GG 26	Blandet sammen med X 9										
GH = Hollændere											
GH 1		1	2	1	1	1		1	1		
GH 2		1	2	1	1	1		1	1		
GH 3		1	2	1	1	1		1	1		
GN = Nordmænd											
GN 1		1	2	1	1	1		1	1		
GN 2		1	2	1	1	1		1	1		
GN 3		1	2	1	1	1		1			
GN 4		1	2	1	1	1		1	1		
GN 5	1	1	1	1	1	1		1			
GN 6		1	2	1	1	1		1	1		
GN 7		1	2	1	1	1		1	1		
GN 8	5	1	2	1	1	1		1		4	
GN 9		1	2	1	1	1		1			
GS = Svenskere											
GS 1	1	1	2	1	1	1		1	1		
GS 2		1	2	1	1	1		1	1	4	
GS 3	1	1	2	1	1	1		1		4	
GS 4		1	2	1	1	1		1	1		
GS 5		1	2	1	1	1		1	1		
GS 6		1	2	1	1	1	2	2	1		
GS 7	1	1	2	1	1	1		1	1		
GS 8		1	2	1	1	1		1	1		
GS 9		1	2	1	1	1		1	1		
GS 10	8	2	3	1	1	1	2	3			
GS 11		1	2	1	1	1		1	1		
GS 12		1	2	1	1	1		1	1		
GS 13		1	2	1	1	1		1	1		
GS 14		1	2	1	1	1		1	1		
GS 15	1	1	2	1	1	1		1	1		
GS 16		1	1	1	1	1		1			
GSE = Svenskere i Estland											
GSE 1	1	1	2	1	1	1	1	2	1		
GSE 2		1	2	1	1	1	1	2	1		
GSE 4	1	1	2	1	1	1	1	2			
GSF = Svenskere i Finland											
GSF 1	1	1	2	1	1	1	2	2	1		
GSF 2	1	1	2	1	1	1	2	2	1		
GSF 3		1	2	1	1	1		1	1	13	
GSF 5	8	2	3	1	1	1		4			
GV = Flamlændere											
GV 1		1	5	1	1	1		4			
GV 2	10	4	3	1	1	1		1			

	X	A	B	C	D	E	F	G	H	K	Y
GV 3		1	2	1	1	1		1	1		
GV 4		1	1	1	1	1		1			
GV 5		1	2	1	1	1		1	1		
GV 9		1	2	1	1	1	2	2	1		
GV 10		1	2	1	1	1		1	1		
RE = Spaniere											
RE 1		3	3	3	2	1		3			
RE 2	8	1	3	1	1	1		4			
RE 3		1	1	3	2	1		3			
RE 4		1	1	3	2	1	2	3			11
RE 5	1	1	1	3	2	1		1			
RF = Franskmænd											
RF 1		1	1	3	2	1		1		1	
RF 2		1	1	4	(1)			1		1	
RF 3	10	1	1	3	2	1		1		1	6
RF 4	10	1	1			1					
RF 5	10	1	1	1	1	1		1		1	6
RF 6		1	1	1	1	1		1		1	
RF 7	(1)	1	1	1	1	1		1		1	
RF 8		1	1	4	(1)			1			
RF 9	4	1	1	3	2	1		3			
RF 10		1	1	3	1	1	2	3			
RF 11	6	1	1	1	1	1		1		1	
RF 12		1	1	3	1	1		1		1	
RI = Italienere											
RI 1	6	1	1	1	(1)		2	3		1	
RI 2		5	1	1	1	1		1		1	
RI 3	1	1	1	3	2	1		3			
RL = Rætoromaner, Friauler											
RL 1		1	2	1	1	1		1	1		
SC = Tjekker, Slovaker											
SC 2	1	1	1	1	1	1		1			12
SP = Polakker											
SP 8	1	1	1	1	1	1	2	2			
SR = Storrussere											
SR 17		1	2	1	2	1	2	2			
SR 18		1	1	1	2	1	2	3			
SR 19		1	1	1	1	1	2	3			
SR 23		1	1	1	2	1	2	3			
SR 25	1	1	1	1	1	1	2	2			3
SRW = Hviderussere											
SRW 2		1	1	1	1	1	2	2			13
SU = Lillerussere											
SU 1	1	1	1	1	1	1	2	3			
SU 2	1	1	1	1	1	1	2	2			4
SU 4	1	1	1	1	1	1	2	2			
SW = Vender											
SW 1	1	1	2	1	1	1		1			
SW 2	1	1	1	1	1	1		1			

	X	A	B	C	D	E	F	G	H	K	Y
SW 3	1	6	3	1	1	1		1			
SW 4	1	1	1	1	1	1		1			
SS = Serber, Kroater											
SS 1	1	1	1	1	1	1		1		1	
SS 2	1	1	1	1	1	1	2	2		1	3
SS 3	1	1	1	1	1	1		1		1	
SS 4	Blandet sammen med »Maaneosten«										
TK = Kirgiser											
TK 1		1	1	1	(1)		2	3			
TT = Tatarer											
TT 1	1		1	1	1	1	2	3			
TT 2		1	1	1	1			3			
OS = Osseter											
OS 2		1	3	1	1	1		1			
TU = Tunguser											
TU 1		1	1	1	1	1		1			
MO = Mongoler											
MO 1		1	1	1	1		2	3			

	X	A	B	C	D	E	F	G	H	K	Y
TI = Tibetanere											
TI 1		1	1	1	1	1		1			
IND = Indere											
IND 2			6	4	1			1			
JA = Japanere											
JA 1		7	3	1	1	1	2	2			
JA 2		8	7	1	1	1		1	(1)		
AF = Afrikanske negre											
AF 2		9	8	4	1	4		1	1		
AF3	14	10	6	3	1	1		3			
AM = Amerikanske negre og indianere											
AM 1	1	1	2	1	1	1	1	2	1		
AM 2		2	3	1	1	1		4			
AM 3		2	3	1	1	1		5			
AM 4		1	9	3	1	1		1			
AM 5		1	9	1	1	1		1	1		
AM 6	10	1	1	1	1	1		1			15
AM 7	1	1	2	1	1	1		1	1		

ENKELTE MOTIVER

De enkelte motiver i en fabel kan variere i det uendelige, alt efter fortællerens fantasi og hukommelse, efter landets og folkets natur; og ligeledes kan en bestemt fabel ifølge de samme aarsager kædes sammen med mange andre forskellige fabler. En fabel som »fiskefangstfablen«, hvis hovedmotiv er saa dramatisk, faar meget ofte en forklarende, begrundende fabel foranstillet: hvordan faar ræven pludselig den tanke, at den vil narre ulven eller et andet dyr til at fiske i det iskolde vand med halen, saa denne rives af? — fordi ulven har bedt om de fisk, ræven netop har stjaalet fra bondens vogn ved at spille død. Andre fortællere giver en anden begrundelse; og som fortsættelse paa »fiskefangstfablen« kan mange fabler bruges, selv om de helst skal vise, hvordan det haleløse dyr forsøger at hævne sig.

X og Y: »Fiskefangstfablen« indledes meget ofte af »fisketyveriet«, de to fabler indgaar en naturlig forbindelse, som findes næsten overalt paa jordkloden: hos lapperne som hos spanierne, i det indre Sibirien som i de Forenede Stater.

At de i Finland eller Rusland forekommende stjaalne fisk i Oldenborg er blevet til brød, som haren og ræven har tilvendt sig, skyldes forfatterens og kunstnerens fantasi eller ydre omstændigheder saasom anvendelsen af fisk som næringsmiddel i de forskellige egne. I den

serbiske fortælling SS 4, hvor »fiskefangstfablen« blandes sammen med »maaneosten«, bliver maalet for tyveriet ost.

I den skotske version CS 1, hvor byttet ogsaa er ost, gaar en fortælling, i hvilken ræven og ulven stjæler vælling, forud. »Fiskefangsten« forbindes her ikke med det foregaaende paa den sædvanlige maade. Her optræder den som straffemiddel: Ræven straffer ulven ved at spille ham dette puds, fordi han har spist al vællingen. »Fiskefangsten« som straf findes ligeledes i Flandern, GV 2. Her har ræven under foregivende af at gaa til barnedaab tømt deres fælles fedtkrukke, og da en »udsvedningsmetode« tydeligt viser den skyldige, sætter ulven ham til at fiske. I Bourgogne, RF 7, er det smør, den vogn er fyldt med, som ræven smides op paa.

Krohn gaar ud fra bjørne-ræve-fortællingernes nordiske oprindelse og bruger denne forbindelse, fisketyveri-fiskefangst, som et bevis paa sin teori: I Norden findes disse to fabler næsten altid knyttet sammen, fisketyveriet findes saa godt som aldrig i forbindelse med andre eventyr. Foruden at de i disse egne, efter Krohns mening, skulle have deres mest fuldkomne form, skulle de altsaa ogsaa her befinde sig i deres naturligste omgivelser. Sammen skulle de to fabler være vandret fra nord til syd. Fisketyveriet, der optræder som en slags indledning til fiskefangsten, faar ofte mindre vægt end denne, det mister baade sin første del, »forstillelsesmomentet«, og sin anden del, det at blive kastet op paa vognen, saa det andet dyr blot finder ræven med en bunke fisk.

Men hvorfor skulle en nær sammenknytning af de to fabler i Norden være et af beviserne paa deres nordiske oprindelse? De kan lige saa godt være opstaaet paa et hvilket som helst andet sted og heroppe blot ved lykkelig tilskyndelse være blevet kædet sammen. Desuden har Krohn tilsyneladende mest beskæftiget sig med nordisk stof. Er den spanske historie »una zorra«, RE 5, hvor ræven møder sardinsælgeren, og som ogsaa her er knyttet til fiskefangsten, ikke lige saa »fuldkommen« i sin form som f. eks. samme historie i Västmanland, GS 3, selvom det i første tilfælde er ulven og i det andet bjørnen, der fisker og narres af ræven? Modsat: i Frostviken, i det nordlige Jämtland, GS 2, indledes fiskefangsten blot ved omtalen af den bunke fisk, ræven staar og æder.

Hvis det endelig, efter at man havde samlet lige så meget stof fra de nordiske lande som fra andre lande, skulle vise sig, at forbindelsen

fisketyveri-fiskefangst er hyppigere og bedre udformet i Norden end i Syden, saa viser det intet om disse historiers oprindelse. Det viser maaske, at deres sammenknytning er et nordisk paafund, intet mere.

Foruden »fiske-« eller »brødtyveriet« forbindes »fiskefangsten« med andre eventyr: I de tilfælde, hvor konen, tilkaldt af ræven, kommer ned til søen for at prygle det fiskende dyr, hvad er da naturligere, end at ræven æder hendes smør eller andre gode ting imedens? f. eks. GSF 2.

GSF 3 er en variant af samme historie, her æder ræven folkenes mad, mens de slaar ulven ihjel; og ræven griser sig til i køkkenet. Da han igen møder sin haleløse ven, bilder han ham ind, at han har slaaet sig, og at alt det gul-hvide er indvolde og knogler, der er traadt ud. Han bliver derpaa baaret af det virkeligt tilskadekomne dyr, mens han synger »den syge bæ'r den raske«, SR 25, SS 2 og GG 12. Da det forslaaede eller tilskadekomne dyr endelig opfatter meningen af ordene, farer det efter drillepinden, der gemmer sig under en trærod. Forfølgeren griber fat i en af hans poter, men slipper, da ræven fortæller, det kun er en trærod, han bider i, FLF 1, GS 2, RF 9. (I sidste tilfælde kommer den imidlertid før fiskefangsten).

To andre fabler, som hyppigt findes sammen med fiskefangsten, er »markdelingen«, hvor ræven skal dele afgrøden med et andet dyr, og »dyret, der bider sig fast i hestehalen«. En »nordisk« fortælling, som ofte er forbundet med »fiskefangsten«, er rævens »gaaen til barnedaab«, f. eks. GV 2, RF 3, 4 og 5. Ræven spiser dyrenes fælles krukke med lækkerier under foregivende af at skulle gaa til selskab. Endnu nogle fabler findes i forbindelse med »fiskefangsten«, f. eks. »den syge løve« og »ravnen, der fralokkes osten«, som er kendte literære fabler. I de literære fabelsamlinger, hvori »fiskefangsten« findes, er det »ulven med tonsur« og »ulven i brønden«, der går forud for den.

A: I Europa og Asien er ræven omtrent ene om at have det narrende dyrs rolle. Det skyldes mange faktorer, at det er repræsenteret af væselen i AF 2, af katten i AF 3, af odderen i JA 1, af bjørnen i JA 2, af haren i GG 14, AM 2 o. a., af hønen i RI 2, af tommeliden i SW 3 eller af et menneske i GG 24 og RE 1.

Først og fremmest akklimatiseres en historie som sagt i forhold til det land, hvor den optages eller opstaar, f. eks. opfattes den lille, vævre hare eller kanin i Amerika paa samme maade som ræven i Europa, og det samme er tilfældet med væselen eller sjakalen i Afrika.

I øvrigt spiller saa mange tilfældigheder ind: forfatterpaafund, daarlig hukommelse, eller, og det er sikkert ofte tilfældet, paavirkning fra andre eventyr. I dyreeperne om rævens og ulvens fjendskab er disse to naturligvis hovedpersonerne.

B: Ligesom udvalget af de dyr, der repræsenterer den narrende person, er temmelig begrænset, er udvalget af de dyr, der repræsenterer den narrede, det ogsaa. Men i den første gruppe var der kun én dominerende skikkelse: ræven (og de dertil svarende dyr i andre verdensdele). I denne gruppe strides 2 dyr om rangen som den dominerende: bjørnen og ulven (svarende til hyænen i Afrika).

Foruden disse to findes grævlingen: GG 1, katten: GV 1, aben: JA 2, hunden: AF 3, kaninen: AM 5, haren: AM 4, ræven: GS 10, GSF 5, GG 14, SW 3, OS 2, AM 2, o. a. At ræven er stærkt repræsenteret, skyldes sikkert ofte rolleombytning.

De to dyr, bjørnen og ulven, som kæmper om det narrede dyrs rolle, behandles indgaaende af Krohn i hans »Bär und Fuchs«, hvor han søger at bevise, at bjørnen er det oprindelige dyr. Dette hævder han ved at vise, at bjørnen optræder i de egne, hvor historien er nærmest »urformen«.

Denne urform er følgende: Ræven spiser fisk om vinteren. Bjørnen beder om en andel, men faar nej: han kan selv fiske. Bjørnen skal stikke halen ned i en vaage og holde den ubevægelig, til fiskene bider paa. Ræven opfordrer til taalmodighed. Til sidst, da bjørnen mener, at en masse fisk har bidt sig fast, trækker han til, saa halen rives over. Der er tre grundtræk, siger Krohn: halen, fiskene, isen. Hvor et af disse er forsvundet, er fablen ufuldstændig.

Forekomsten af is og især tilfrysningen af en vaage paa forholdsvis kort tid forudsætter kold vinter, og Krohn mener da ogsaa, at fablen er af skandinavisk oprindelse.

Den skulle være opstaaet i Norge-Sverige og herfra have bredt sig til det vestlige Finland, nordlige Ingermanland, Lapland, Estland, Tyskland og Skotland, hvorfra Englænderne skulle have bragt den videre til Amerika, hvor negrene almindeligvis har ombyttet bjørnen med den ligeledes korthalede kanin, AM 5.

Endelig skulle denne form, stadig med ræv og bjørn, være kommet direkte til Rusland under varægertoget (og altsaa før aar 1000 have eksisteret i Skandinavien). I Rusland skulle ulven have indtaget

bjørnens plads. Kolmatschewski (henv. fra Krohn, s. 41) mener, at den æsopiske fabelliteratur, hvor ræv og ulv ofte stilles overfor hinanden, gennem middelalderens dyreeper og fabelbøger har paavirket folkeliteraturen og forvandlet den oprindelige bjørn til en ulv. Denne personvekslen kunne iøvrigt støttes af bjørnens forsvinden fra Europa, medens ulven stadig fandtes der, ligesom i Rusland.

Med denne nye person skulle fablen have bredt sig fra Rusland til Nordfinner, Mordviner, Ungarer og Osseter.

I Finland er den »skandinaviske« og den »russiske« form stødt sammen. Den skandinaviske med bjørnen, som river halen over for at trække fiskene op eller for at undslippe de personer, ræven tilkalder, findes i en del finske varianter.

Den russiske form med ulven, som prygles eller slaas ihjel af tilfældigt kommende personer, findes her i en finsk variant. De to former blandes ofte sammen, et træk fra den ene gaar over i den anden. F. eks. navngives brønden eller vaagen, hvor beboerne henter vand, ofte i den »skandinaviske«. Dette navn, »ilmola«, findes ligeledes i den »russiske«, men kun indenfor Finlands grænser.

Mod Krohns antagelse om, at fablen allerede omk. aar 1000, og med bjørnen som det fiskende dyr, skulle være kommet til Rusland fra Skandinavien, indvender E. Aspelin, at fablen i Tyskland, Sydeuropa og Rusland har saa mange lighedspunkter (1: ulven optræder, 2: ræven tilkalder ikke folk, da denne sidder fast, og 3: kurv benyttes ofte som fiskeredskab), at det er sandsynligere, at fablen er vandret fra Midteuropa til Rusland.

Krohn forsvarer sig herimod ved at paavise, 1: at eventyrkæden findes i Skandinavien og Rusland, 2: at den kendsgerning, at ræven ikke tilkalder folk, maa være en tilfældighed, 3: at en kurv benyttes i én finsk variant.

De to sidste af Krohns argumenter har ingen vægt: man kan ikke forsvare en teori med at henvise det, der strider herimod, til tilfældigheder, og den enkelte finske variant, hvori kurv benyttes, kan skyldes isoleret russisk paavirkning eller — tilfældighed! Hvad det første angaar — hvorfor kunne Rusland ikke baade have været under vestlig og sydvestlig paavirkning?

Krohn gaar ud fra, at fablen er opstaaet der, hvor den optræder enklest. Men hvorfor kan den ikke gradvis have opnaaet denne form gennem bortfald af modsigelser og unaturlige træk? Fablen kunne

være kommet sydfra, i Nordeuropa have opnaaet den form, den har som led i den »nordiske eventyrkæde«, og netop paa grund af dens indtræden heri have opnaaet og bevaret denne enkle, klare form.

C: Er vinteren saa kold i det land, hvor fablen fortælles, at frost indtræffer? eller er vandets tilfrysning et ukendt begreb for tilhørerne? Dette klimatiske forhold er en af de afgørende faktorer for fablens form.

I alle de europæiske lande, hvor fablen er blevet undersøgt, i Asien, samt i Amerika er der repræsentanter for den type, i hvilken dyret uden benyttelse af beholder fisker med halen i vand, hvis overflade fryser til og paa denne maade tilbageholder den fiskende stakkel.

I Finland er hullet meget ofte hugget af landsbyens eller egnens beboere, og disse dukker derfor ofte op, naar dyret er frosset fast med sin hale. Undertiden skraber eller hugger dyrene selv hul i isen, men oftest fortælles intet om, hvordan hullet i isen er opstaaet.

Endelig kan fiskepladsen være en brønd, som f. eks. i FE 1 og 3.

I de egne, hvor is er et ukendt begreb, fisker dyret med en beholder bundet til halen. I en noget ændret variant, AF 2, er byttet flæsk, som erhverves i væselens hule.

D: Som vi har set, retter fiskeredskabet sig naturligt efter fiskepladsen: hvis der fiskes i vand, der fryser til, benytter dyret næsten altid sin hale uden anvendelse af beholder. Dette er saaledes tilfældet i den svenske, GS 1, som i den schweiziske, RL 1, samt i hollandske, flamske, litauiske, estiske, danske, norske og amerikanske varianter.

I de japanske varianter, JA 1 og 2, benyttes heller ingen beholder; men i JA 1 er et riskorn klæbet fast til rævens halespids.

Blandt de tyske, franske, italienske, spanske, slaviske og asiatiske varianter findes fablen baade med og uden beholder, som kan optræde i form af en kurv, en spand, en potte, et krus eller en sæk.

Denne beholder trækker dyret ned, fordi den fyldes med is: RF 3, med sten: GG 23, 24, RF 9, RE 1 o. a., med fisk: RF 1 eller med vand: RI 3. I TK 1 fryser baade hale og ben fast, men varianten her er ikke en egentlig fiskefangstfabel, den har blot visse af dennes træk. I AM 6 fisker ulven med hale og poter gennem fem huller i isen. I AF 2, hvor byttet ikke længere er fisk, men flæsk, benytter hyænen ogsaa direkte halen til at erhverve sig byttet: den stikker halen ind i væselens hule, for at denne skal binde flæsket fast deri.

E: Selve fablens navn fortæller, hvad det eftertragtede bytte i almindelighed er, nemlig fisk. Herfra er der kun meget faa undtagelser, saafremt fablen skal beholde sin karakter:

I den litauiske fabel, LIT 2, er det krebs, ræven fører ulven ned til dammen for at fiske, og i den afrikanske, AF 2, er det flæsk, der skal bindes til hyænens hale. I fire varianter er ost det eftertragtede; men fablen er her blandet sammen med en anden fabel, som er almindelig baade i den skriftlige og den mundtlige literatur: maanen, der spejler sig i vandet eller isen og tages for en ost.

I den skotske variant, CS 1, skal osten blot dækkes med halen, til der er ro til at spise den. I den franske fortælling, RF 2, er der slet ikke tale om et bytte: halen bliver revet af under leg, ligeledes i RF 8, hvor ulven for at blive lige saa velnæret som ræven binder sin hale fast i en klokkestreng, hvorved den afrives.

I den italienske, RI 1, foreslaar ræven ulven et bad i det kolde vand, hvorved halen fryser fast. Den kirgisiske fabel, TK 1, har næsten intet af fiskefangst-motiverne: Ulven har spist Tommeliden og en kamels indvolde, Han hører en stemme i sin mave og beder ræven om hjælp. Denne er straks beredvillig: ulven skal først løbe meget stærkt, derpaa sætte sig paa isen! Hale og bagben fryser fast, og en forbipasserende slaar ulven ihjel.

F: Naar et levende væsen paa en eller anden maade er kommet i den hjælpeløse situation, at det sidder fast, opstaar let frygten for eventuelle angriberes komme.

Dette moment er ubevidst indført i fiskefangstfablen: naar det fiskende dyr sidder fast med sin hale, dukker ofte en eller flere angribere op. Dette truende element forøger fortællingens spænding og popularitet; det glemmes ikke, naar historien genfortælles, og det findes da ogsaa i et saa stort antal varianter, at næsten ethvert land kan fremvise det.

De eventuelle bipersoner bliver en bestemmende faktor for fablens videre udvikling: dyret slider sig løs af frygt, naar de nærmer sig, eller af desperation, naar de prygler det, eller det bukker under for angrebet uden at være kommet løs.

Som allerede nævnt, er ankomsten af mennesker naturlig i de tilfælde, hvor dyrene fisker i et hul i isen, som disse har hugget: vi befinder os allerede i en verden, hvor baade mennesker og dyr eksisterer.

Menneskene kan være nærmere bestemt som: en kvinde, en vaskekone, bønder, en jæger eller en bondefamilie; men ofte faar vi intet nærmere at vide om dem.

Ofte kommer hunde til stede sammen med menneskene, eller ræven tilkalder dem alene. I FE 5 henter ræven baade en hund (som samler sten op) og en kat (som har en stok med).

I en del tilfælde kommer bipersonerne tilfældigt tilstede, og meget ofte optræder de kun i det nødstedte dyrs fantasi: det tror eller bliver indbildt, at de kommer, som f. eks. RF 10, RE 4, GG 3 og RF 3.

G: »»Hille Krø Pine, jeg maa afsted!« raaber den og flyver til, saa Halen slap af i Røvenden, og der sidder den den Dag i Dag.« — Som det gaar ulven i den danske variant GD 2, gaar det i et utal af varianter det fiskende dyr. Naar angriberne kommer, slider staklen sig løs og flygter uden hale eller blot med en lille stump.

Dyret opnaar imidlertid ikke altid at slippe væk; i RF 10 fanges ulven, i FP 1 lemlæstes dyret, og i mange varianter prygles og dræbes det, som i SR 18, FP 3, 4 og TK 1.

Den spanske variant af fiskefangstfablen, RE 4, der er i forbindelse med »den syge løve«, som ræven ikke vil besøge, da ingen spor fører ud af hulen igen, indeholder i sig selv et træk fra en anden fabel om en syg løve: ulven, der flaas paa hoved og poter nær, (jvf.: Martin: Roman de Renart, X).

I flere finske varianter gaar, ifølge Krohn, blot haarene af halen.

I RI 3 drukner ulven, da beholderen, der er bundet til dens hale, fyldes med vand og trækker dyret ned.

Katten lokker i AF 3 hunden til at fiske fra en høj skrænt og faar den stadig til at rykke nærmere afgrunden. Til sidst styrter hunden ned.

H: Ligesom paa alt andet vil menneskene ogsaa gerne kunne give en forklaring paa de forskellige dyrs udseende. Hvis en naturlig forklaring ikke synes at være at finde, laver man en forklaring selv: man digter en historie eller benytter en allerede kendt, som kan bruges paa det paagældende dyr.

Størsteparten af de varianter af fiskefangstfablen, hvor bjørnen eller et andet korthalet dyr spiller det fiskende dyrs rolle, har »ætiologisk« slutning. Dette er saaledes tilfældet i mange nordiske fortællinger, i AF 2, hvor det drejer sig om hyænen, i AM 5, hvor kaninen

fisker, og i GG 1, hvor det er grævlingen. Det siger sig selv, at fablen ikke kan bruges ætiologisk om et af naturen langhalet dyr.

Den skotske fabel, CS 1, hvor ulvens hale fryser fast, har imidlertid ætiologisk slutning! Krohn betragter dette som et af beviserne paa, at bjørnen og ikke ulven var det oprindelige dyr i historien. Men fablen kan jo være kendt her i flere skikkelser, som derpaa er blevet blandet sammen af en mindre heldig fortæller.

Endelig kan den japanske JA 2 fremvise en helt anden ætiologisk slutning: af lutter anstrengelse for at faa halen trukket op af isen, fik aben sit røde ansigt!

K: I de varianter, hvor fablen ikke skal forklare et dyrs korte hale, men hvor haletabet betragtes som en tilfældighed, opstaar tanken om at erstatte den mistede hale med en ny. Eksempler paa en saadan udvidelse af fiskefangstfablen findes baade hos Tyskere, Franskmænd, Rætoromaner og Italienere.

Oftest laves den nye hale af hamp eller straa, og denne har saaledes ogsaa en chance for at blive ødelagt. Dels elsker man at gentage en god historie, dels er det ikke almindeligt at se en ulv med kunstig hale, saa hvad er naturligere, end at denne ogsaa gaar tabt. I GG 25, RF 3, 5, 12, RI 1 og 2 ødelægges den nye straa- eller hamphale igen, og i enkelte varianter omkommer dyret tillige, f. eks. i RI 1.

I RF 1, 2 og 6 faar ulven sat en »jernhale« paa hos smeden; men da jernet er gloende, da det sættes paa ulven, flygter denne hylende.

Hverken ætiologisk slutning eller paasætning af ny hale findes i de literære fabler; da ulven altid optræder som det fiskende dyr i de literære fabler, er en ætiologisk slutning udelukket, og da fablen her ofte fortælles sammenkædet med andre, er der ingen grund til at trække fablen yderligere ud ved paasætningen af en ny hale.

Fiskefangstfablen i den skriftlige literatur er i det store og hele den samme som i folkeliteraturen; men om fablen er gaaet fra den skriftlige til den mundtlige literatur eller omvendt, er umuligt at afgøre. Dels er der gaaet mange former forud for dem, vi kender, dette gælder selvfølgelig især i folkeliteraturen, dels kan man ikke opstille regler for en fabels udvikling, da den er ganske vilkaarlig. Eksemplerne her viser, hvor mange faktorer der spiller ind.